

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد علوم و تحقیقات

دانشکده شاهرود، گروه معماری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته مهندسی معماری (M.A)

گرایش: معماری_معماری

عنوان:

طراحی مجتمع مسکونی با رویکرد تقویت فضاهای خود مدافع

استاد راهنما:

دکتر بهرام سیاوش پور

استاد مشاور:

دکتر حمیدرضا شعاعی

نگارش:

ندا ایرانی پور

زمستان ۱۳۹۲

مدت پژوهش و تدریس

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیادری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه‌آزمایی است جایگاه دانشگاه در اعتدای فرهنگی و تمدنی بشری، ماد انبشویان و احسانه بیات علمی و احصای دانشگاه آزاد اسلامی متعمدی کردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل برات: التزام به برات جویی از حرکت رفتار غیر حرفه‌ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شبهه‌های غیر علمی می‌آلیند.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تمهید به اجتناب از حرکت جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تمهید به روح دانش و ارائه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تمهید به رعایت حریم با حرمت با انجام تحقیقات و رعایت جانب تعدد خودداری از حرکت حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تمهید به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد سازمان با کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکت پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تمهید به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکاران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تمهید به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن بهر شدت توسعه کشور و کلیه مراحل پژوهش.

تحصیلات تکمیلی علوم و تحقیقات شاهرود

تعهد نامه اصالت رساله یا پایان نامه

اینجانب ندا ایرانی پور دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته معماری که در تاریخ ۹۲/۱۱/۳۰ از پایان نامه / رساله خود تحت عنوان طراحی مجتمع مسکونی با رویکرد تقویت فضاهای خود مدافع با کسب نمره ۱۹.۵ و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم :

۱) این پایان نامه / رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ....) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آنرا در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده‌ام.

۲) این پایان نامه / رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه یا رساله را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد، مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: ندا ایرانی پور

تاریخ و امضاء:

تقدیم به:

پدر و مادرم عزیزم و استادان ارجمندم جناب آقای دکتر سیاوش پور و جناب
آقای دکتر شعاعی و جناب آقای اسداللهی که من را در انجام این پایان نامه
یاری نمودند.

باتشکر

با سپاس از سه وجود مقدس:

آنان که ناتوان شدند تا ما توانا شویم

موهایشان سپید شد تا ما رو سفید شویم

و عاشقانه سوختند تا گرما بخش وجودمان و روشنگر راهمان باشند

با سپاس از پدران، مادران و استادانمان...

چکیده:

مطالعات نشان می‌دهد که اعتیاد و توزیع مواد مخدر یکی از مشکلات مناطق فرسوده شهر تهران است. مجتمع‌های مسکونی واقع در مناطقی که زمینه گرایش به این بزه اجتماعی کاملاً منتفی نیست، می‌توانند فضاهای بی‌دفاعی در برابر این معضل باشند. بافت‌های فرسوده، به‌واسطه ریزدانگی ساختمان‌ها و در کنار آن انواع فضاهای دنج و نفوذناپذیر و هم‌چنین بسیاری از ساختمان‌های مخروبه یا رهاشده (فضای گم‌شده)^۱، محل تجمع معتادان و مکان‌های نگهداری یا خرید و فروش مواد مخدر شده‌اند. از آن‌جا که در طرح‌های بهسازی بافت‌های فرسوده معمولاً مجتمع‌های بزرگ جای بافت‌های متراکم و ریز دانه را می‌گیرند، بی‌توجهی به قابلیت‌های تدافعی این مجتمع‌ها در قبال بزه‌های اجتماعی، از جمله اعتیاد می‌تواند آینده بافت‌های بهسازی شده را با فرسودگی‌های اجتماعی در بافت‌های نوساز مواجه کند. توجه به این مجتمع‌ها و به‌خصوص مشاعات درون آن‌ها از منظر استعدادشان برای این‌که به تصرف اعمال مجرمانه درآیند، ضروری می‌نماید. لذا در این پژوهش هدف شناسایی فضاهای بی‌دفاع در مشاعات مجتمع‌های بزرگ مسکونی است. در این راستا با استفاده از نتایج حاصل از پرسشنامه‌ای که توسط ۲۷۲ معتاد ساکن در بیش از ۱۵ مرکز بازپروری شهر تهران تکمیل گردیده، سعی شده تا ضمن شناسایی فضاهای آسیب‌پذیر، با استفاده از نرم افزار SPSS، به تفکیک، درجه صدمه‌پذیری هر یک نسبت به دیگری تعیین و مرتب شود. جامعه ساکن در این مراکز بازپروری اکثراً شهروندان تهرانی هستند که در سنین مختلف، جنسیت مختلف، میزان تحصیلات متفاوت و میزان متفاوت وابستگی به مواد مخدر تحت مداوا قرار گرفته‌اند. طبق نتایج به دست آمده از پرسشنامه‌ها بیشترین میزان مصرف مواد مخدر در فضاهای مشاع مربوط به انباری مشاع بوده که برابر ۳۳ درصد می‌باشد. شناخت فضاهای آسیب‌پذیر می‌تواند به حذف، تغییر شکل و یا انتقال عملکرد هر یک به بخش دیگری منجر گردد.

کلید واژه:

فضاهای خود مدافع، اعتیاد، جرم، فضاهای مشاع مجتمع مسکونی.

---

^۱Lost space

فهرست مطالب

شماره صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	فصل اول: کلیات تحقیق
۳	مقدمه
۴	۱-۱ بیان مسأله تحقیق
۵	۱-۲ اهمیت موضوع تحقیق
۶	۱-۳ هدف تحقیق
۷	۱-۴ سؤالات تحقیق
۷	۱-۵ چهارچوب نظری تحقیق
۷	۱-۶ روش تحقیق
۸	۱-۷ تبیین مفاهیم اصلی
۹	فصل دوم: مروری بر ادبیات تحقیق و پیشینه ی تحقیق
۱۰	مقدمه
۱۰	۲-۱ جرم
۱۱	۲-۲ پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی (CPTED)
۱۲	۲-۳ فرصت جرم
۱۲	۲-۴ تاثیر محیط بر رفتار مکان های مختلف مسکونی
۱۳	۲-۵ سطوح جرم
۱۳	۲-۶ راهبردهای پیشگیری محیطی
۱۴	۲-۷ تئوری های طراحی ایمنی
۱۴	۲-۸ معرفی فضاهای خود مدافع و فضاهای مشاع از نظر اسکار نیومن
۱۹	۲-۹ فضای قابل دفاع نقل قول از استولارد
۱۹	۲-۱۰ فضای قابل دفاع نقل قول از کلکوهن
۲۳	۲-۱۱ نظریات رفتاری مبتنی بر مفهوم فضا
۲۴	۲-۱۱-۱ دیدگاه فضایی
۲۴	۲-۱۱-۲ دیدگاه نافضایی
۲۴	۲-۱۱-۳ دیدگاه غیرفضایی
۲۵	۲-۱۲ فضاهای قابل دفاع نقل قول از رحمت
۲۷	۲-۱۳ فضای بدون دفاع نقل قول از پوداتچی

۲۹	۱۴_۲_ تعاریف مربوط به مسکن و سکونت
۲۹	مقدمه
۳۱	۱_۱۴_۲_ مفاهیم و تعاریف مسکن
۳۱	۲_۱۴_۲_ مسکن از دید صاحب نظران
۳۳	۳_۱۴_۲_ شاخص های کیفی مسکن
۳۶	۴_۱۴_۲_ مسکن مناسب در محلات شهری
۳۷	۵_۱۴_۲_ شاخص های کیفیت مسکن
۳۸	۱_۵_۱۴_۲_ فرم مطلوب مسکن
۳۸	۲_۵_۱۴_۲_ استحکام مسکن
۳۸	۳_۵_۱۴_۲_ ایمنی، راحتی و میزان دسترسی
۳۸	۴_۵_۱۴_۲_ امنیت مسکن
۳۹	۵_۵_۱۴_۲_ دسترسی به طبیعت و فضاهای سبز بام
۳۹	۶_۵_۱۴_۲_ زیر ساخت های مورد نیاز مسکن
۴۰	۶_۱۴_۲_ هدف های کلی مسکن
۴۱	۷_۱۴_۲_ مفهوم مسکن در نگاه اسلام
۴۱	۸_۱۴_۲_ تفاوت مسکن با دیگر نیاز های ضروری
۴۲	۹_۱۴_۲_ بررسی واحد همسایگی
۴۴	۱۰_۱۴_۲_ نتیجه گیری
۴۴	۱۵_۲_ نگاهی اجمالی به تاریخ مسکن
۴۴	مقدمه
۴۵	۱_۱۵_۲_ تاریخ مسکن
۴۷	۲_۱۵_۲_ پیدایش و تحول مجتمع مسکونی مدرن
۴۷	مقدمه
۴۸	۱_۲_۱۵_۲_ انقلاب صنعتی و تولد سرمایه داری
۴۹	۲_۲_۱۵_۲_ جنگ های جهانی
۵۱	۳_۲_۱۵_۲_ مدرنیته و اندیشه اجتماعی
۵۲	۴_۲_۱۵_۲_ رشد جمعیت
۵۲	۱۶_۲_ والتر گروپیوس (walter Gropius) و طراحی مجتمع های مسکونی
۵۳	۱۷_۲_ مسکن مناسب
۵۴	۱۸_۲_ طبقه بندی انواع مسکن
۵۶	۱۹_۲_ نقش معماری و شهرسازی در کاهش جرائم
۵۸	۲۰_۲_ پیشینه تحقیق

۶۲	فصل سوم: روش اجرای تحقیق و تجزیه و تحلیل داده ها
۶۳	مقدمه
۶۳	۳_۱_ نمونه پرسشنامه
۶۶	۳_۲_ نتایج به دست آمده از طریق برنامه ی spss
۸۵	۳_۳_ نتیجه گیری
۸۷	فصل چهارم: استانداردها و نمونه های موردی
۸۸	۴_۱_ برنامه ریزی کاربردی طرح
۸۸	۴_۱_۱_ نشیمن و غذاخوری
۹۰	۴_۱_۲_ آشپزخانه
۹۳	۴_۱_۳_ اتاق های شخصی
۹۵	۴_۱_۴_ فضاهای سرویس
۹۷	۴_۱_۵_ فضاهای عمومی داخل مجتمع
۹۷	۴_۱_۵_۱_ استانداردها و مکان یابی مراکز عمومی
۹۹	۴_۱_۶_ خصوصیات پارکینگ
۱۰۱	۴_۱_۷_ ضوابط کلی در مورد کاشت درخت
۱۰۱	۴_۲_ برنامه فیزیکی
۱۰۶	۴_۳_ نمونه های موردی
۱۰۶	۴_۳_۱_ مجتمع مسکونی باغ ونک
۱۰۷	۴_۳_۲_ مجتمع مسکونی رومارزیدنس
۱۰۸	۴_۳_۳_ زیستگاه آسمان
۱۱۰	فصل پنجم: پروسه ی طراحی
۱۱۱	۵_۱_ معرفی سایت
۱۱۱	۵_۱_۱_ نیمرخ منطقه یازدهم
۱۱۲	۵_۱_۲_ نیمرخ اجتماعی منطقه
۱۱۵	۵_۱_۳_ معرفی محله و سیمای کالبدی آن
۱۱۶	۵_۱_۴_ موقعیت محله
۱۱۷	۵_۱_۵_ وجه تسمیه و تاریخچه
۱۱۸	۵_۱_۶_ بافت و کالبد محله
۱۱۹	۵_۱_۷_ ترافیک محله
۱۲۰	۵_۱_۸_ تحلیل های جمعیتی و برآورد آن
۱۲۳	۵_۱_۹_ کاربری اراضی و برآورد فضاهای مورد نیاز

۱۲۷	۲_۵_ عوامل جغرافیایی و اقلیمی
۱۲۷	۱_۲_۵_ مشخصات و موقعیت جغرافیایی شهر تهران
۱۲۸	۲_۲_۵_ مشخصات اقلیمی شهر تهران
۱۳۰	۳_۲_۵_ هماهنگی ساختمان با اقلیم در شهر تهران
۱۳۱	۴_۲_۵_ نتایج کلی از اقلیم و معماری
۱۳۱	۱_۴_۲_۵_ موقعیت خورشید
۱۳۶	۲_۴_۲_۵_ تاثیر باد بر ساختمان
۱۴۴	۳_۴_۲_۵_ اقلیم گرم و خشک
۱۴۹	۳_۵_ تحلیل سایت
۱۵۱	۱_۳_۵_ کاربریهای مهم منطقه ۱۱ در اطراف سایت
۱۵۳	۲_۳_۵_ خط آسمان ضلع شرق و غرب سایت
۱۵۴	۳_۳_۵_ خط آسمان ضلع شمال و جنوب سایت
۱۵۵	۴_۳_۵_ نقشه توپوگرافی سایت
۱۵۶	۵_۳_۵_ فضاهای پر و خالی اطراف سایت
۱۵۹	۶_۳_۵_ مساحت سایت
۱۶۰	۷_۳_۵_ درجه چرخش سایت نسبت به شمال واقعی
۱۶۱	۸_۳_۵_ جهت باد غالب و بادهای تابستانه و جهت تابش نور خورشید نسبت به سایت در تهران
۱۶۲	۹_۳_۵_ مسیرهای دسترسی سواره اطراف سایت
۱۶۴	۱۰_۳_۵_ مسیرهای دسترسی پیاده در سایت ضلع شمال و جنوب
۱۶۴	۱۱_۳_۵_ مصالح مورد استفاده در بناهای اطراف سایت
۱۶۵	۱۲_۳_۵_ تناسب نور و زاویه دید
۱۶۸	۱۳_۳_۵_ مناسب ترین جهت قرار گیری ساختمان
۱۶۹	۴_۵_ طرح نهایی
۱۸۹	منابع و مأخذ
	فهرست منابع فارسی
	فهرست منابع انگلیسی
	منابع اینترنتی

فهرست شکل ها

شماره صفحه

عنوان

- شکل ۱_۲_ چشم انداز کلی پرویت ایگو، یک پروژه مسکن عمومی ۲۷۴۰ واحدی ساخته شده در سنت لوئیس در دهه ۱۹۶۰ ۱۶
- شکل ۲_۲_ تصور معمار از اینکه راهروهای ارتباطی در پرویت ایگو چگونه مورد استفاده قرار خواهند گرفت ۱۶
- شکل ۳_۲_ راهروهای ارتباطی، آنگونه که واقعا از آب در آمده، تصویر نشان دهنده ی تخریبی است که رخ داده است ۱۷
- شکل ۴_۲_ تخریب تعداد زیادی از واحدهای خالی در پرویت ایگو آن گونه که از بیرون ساختمان قابل مشاهده است ۱۷
- شکل ۵_۲_ پرویت ایگو در حال تخریب، با ضرری معادل ۳۰۰ میلیون دلار ۱۸
- شکل ۱_۴_ استانداردهای حریم ها برای چیدمان میز و صندلی (منبع: نویفرت) ۸۸
- شکل ۲_۴_ انواع چیدمان مبلمان (منبع: نویفرت) ۹۱
- شکل ۳_۴_ ابعاد و حریم ها در اتاق ها (منبع: نویفرت) ۹۲
- شکل ۴_۴_ ابعاد و حریم ها در اتاق ها (منبع: نویفرت) ۹۲
- شکل ۵_۴_ ابعاد و حریم ها در سرویس های بهداشتی (منبع: نویفرت) ۹۴
- شکل ۶_۴_ استانداردهای مربوط به پارکینگ (منبع: نویفرت) ۹۸
- شکل ۷_۴_ استانداردهای مربوط به پارکینگ (منبع: نویفرت) ۹۸
- شکل ۸_۴_ استانداردهای مربوط به پارکینگ (منبع: نویفرت) ۹۸
- شکل ۹_۴_ ورودی مجتمع مسکونی باغ ونک (منبع: www.naghsh_negar.ir) ۱۰۴
- شکل ۱۰_۴_ حیاط مابین بلوک ها (منبع: www.naghsh_negar.ir) ۱۰۵
- شکل ۱۱_۴_ راهرو ورودی واحدها (منبع: www.naghsh_negar.ir) ۱۰۶
- شکل ۱۲_۴_ نمای خارجی مجتمع مسکونی رومارزیدنس (منبع: www.naghsh_negar.ir) ۱۰۶
- شکل ۱۳_۴_ نمای کلی از مجموعه (منبع: www.naghsh_negar.ir) ۱۰۷
- شکل ۱_۵_ محله هلال احمر (منبع: بخش معاونت اجتماعی و خدمات شهری شهرداری منطقه ۱۱) ۱۱۷
- شکل ۲_۵_ موقعیت خورشید (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳) ۱۳۰
- شکل ۳_۵_ جهت زاویه تابش (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳) ۱۳۰
- شکل ۴_۵_ زاویه برخورد پرتو (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳) ۱۳۲
- شکل ۵_۵_ دما در ساعتهای مختلف روز (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳) ۱۳۳
- شکل ۶_۵_ جریان باد در اتاق (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳) ۱۳۶
- شکل ۷_۵_ جهت قرارگیری مناسب برای استفاده از بادهای (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳) ۱۳۷
- شکل ۸_۵_ تقسیمات اقلیمی زمستانی و تابستانی (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳) ۱۳۹
- شکل ۹_۵_ فرم مطلوب ساختمان در اقلیم های مختلف (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳) ۱۴۱
- شکل ۱۰_۵_ جهت ساختمان با توجه به اقلیم (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳) ۱۴۱
- شکل ۱۱_۵_ عرض های جغرافیایی فرد و ارتباط آنها با شهرهای ایران (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳) ۱۴۳

۱۴۴	شکل ۱۲_۵_ انرژی خورشیدی تابش یافته بر سطوح قائم (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳)
۱۴۴	شکل ۱۳_۵_ انرژی خورشیدی تابش یافته بر سطوح قائم (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳)
۱۴۵	شکل ۱۴_۵_ انرژی خورشیدی تابش یافته بر سطوح قائم (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳)
۱۴۵	شکل ۱۵_۵_ انرژی خورشیدی تابش یافته بر سطوح قائم (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳)
۱۴۶	شکل ۱۶_۵_ مشخصات اقلیمی تهران (منبع: اقلیم و معماری مرتضی کسمائی ۱۳۸۳)
۱۵۵	شکل ۱۷_۵_ خانه های ضلع شمال سایت
۱۵۵	شکل ۱۸_۵_ پارک رازی ضلع شرق سایت
۱۵۵	شکل ۱۹_۵_ خانه های ضلع غرب سایت
۱۵۵	شکل ۲۰_۵_ خانه های ضلع جنوب سایت
۱۵۶	شکل ۲۱_۵_ دید از داخل سایت به اطراف
۱۵۹	شکل ۲۲_۵_ جهت باد غالب
۱۶۲	شکل ۲۳_۵_ ساختمان های نوساز با مصالحی از نوع آجر سه سانتی
۱۶۲	شکل ۲۴_۵_ ساختمان های نوساز با مصالحی از نوع سنگ مرمر
۱۶۲	شکل ۲۵_۵_ ساختمان های قدیمی با مصالحی از نوع آجر
۱۶۲	شکل ۲۶_۵_ ساختمان های قدیمی با مصالحی از نوع سیمان
۱۶۴	شکل ۲۷_۵_ تناسب نور و زاویه
۱۶۴	شکل ۲۸_۵_ تناسب نور و زاویه
۱۶۵	شکل ۲۹_۵_ تناسب نور و زاویه
۱۶۶	شکل ۳۰_۵_ جهت قرار گیری ساختمان

فهرست نمودارها

شماره صفحه	عنوان
۶۶	نمودار ۱_۳_ سن
۶۷	نمودار ۲_۳_ جنسیت
۶۸	نمودار ۳_۳_ میزان تحصیلات
۶۹	نمودار ۴_۳_ سرپرست خانواده
۷۰	نمودار ۵_۳_ تعداد افراد خانواده
۷۱	نمودار ۶_۳_ آیا خانواده از اعتماد شما با خبر بودند؟
۷۲	نمودار ۷_۳_ تعداد دفعات مصرف در شبانه روز
۷۳	نمودار ۸_۳_ آیا زمان مصرف کسی همراه شما بود؟
۷۴	نمودار ۹_۳_ کوچه محل سکونت چند متری بود؟

۷۵	نمودار ۳_۱۰_ مشخصات محل سکونت
۷۶	نمودار ۳_۱۱_ عمر محل سکونت
۷۷	نمودار ۳_۱۲_ مکان مصرف مواد
۷۹	نمودار ۳_۱۳_ در کدام قسمت داخل آپارتمان مواد مصرف می کردید؟
۸۱	نمودار ۳_۱۴_ در کدام قسمت از فضای مشاعات مواد مصرف می کردید؟
۸۳	نمودار ۳_۱۵_ در کدام مکان خارج منطقه مسکونی مواد مصرف می کردید؟
۱۱۸	نمودار ۵_۱_ روند تحولات جمعیت محله ۱۵
۱۱۹	نمودار ۵_۲_ توزیع جمعیت بر مبنای گروههای عمده سنی محله ۱۵
۱۲۰	نمودار ۵_۳_ تراکم محله ۱۵
۱۲۱	نمودار ۵_۴_ پیش بینی جمعیت سال ۱۳۹۵ محله ۱۵
۱۲۳	نمودار ۵_۵_ توزیع کاربریهای محله هلال احمر ناحیه ۴
۱۴۳	نمودار ۶_۱_ جهت و سرعت باد

فهرست جدول ها

شماره صفحه	عنوان
۶۴	جدول ۳_۱_ سن
۶۷	جدول ۳_۲_ جنسیت
۶۸	جدول ۳_۳_ تحصیلات
۶۹	جدول ۳_۴_ نقش در خانواده
۶۹	جدول ۳_۵_ سرپرست خانواده
۷۰	جدول ۳_۶_ تعداد افراد خانواده
۷۱	جدول ۳_۷_ آیا خانواده از اعتماد با خبر بودند؟
۷۲	جدول ۳_۸_ تعداد دفعات مصرف در شبانه روز
۷۳	جدول ۳_۹_ آیا زمان مصرف کسی همراه شما بود؟
۷۴	جدول ۳_۱۰_ کوچه محل سکونت شما چند متری بود؟
۷۵	جدول ۳_۱۱_ مشخصات محل سکونت
۷۶	جدول ۳_۱۲_ عمر محل سکونت
۷۷	جدول ۳_۱۳_ در کدام مکان مواد مصرف میکردید؟
۷۸	جدول ۳_۱۴_ در کدام قسمت داخل واحد آپارتمانی مواد مصرف میکردید؟
۸۰	جدول ۳_۱۵_ در کدام قسمت از فضای مشاعات مواد مصرف می کردید؟
۸۲	جدول ۳_۱۶_ در کدام مکان خارج منطقه مسکونی مواد مصرف می کردید؟

۱۱۱	جدول ۱_۵_آمار و مشخصه های جمعیتی
۱۱۱	جدول ۲_۵_آمار و مشخصه های جمعیتی محله
۱۱۲	جدول ۳_۵_نیم رخ اجتماعی و جمعیتی منطقه
۱۲۲	جدول ۴_۵_مساحت محله
۱۲۴	جدول ۵_۵_انواع کاربری ها
۱۳۷	جدول ۶_۵_تاثیر محل قرارگیری پنجره و جهت وزش باد بر میانگین سرعت باد
۱۳۸	جدول ۷_۵_اصول رعایت شده در معماری بومی مناطق اقلیمی چهارگانه‌ی ایران
۱۳۹	جدول ۸_۵_زیست اقلیمی
۱۴۰	جدول ۹_۵_تقسیمات نه‌گانه‌ی اقلیمی در ایران
۱۴۰	جدول ۱۰_۵_زیست اقلیمی
۱۴۶	جدول ۱۱_۵_زیست اقلیمی ساختمانی تهران

فهرست نقشه ها

شماره صفحه	عنوان
۱۱۳	نقشه ۱_۵_موقعیت شهر تهران
۱۱۳	نقشه ۲_۵_موقعیت منطقه ۱۱ شهرداری تهران
۱۱۴	نقشه ۳_۵_موقعیت ناحیه چهار
۱۱۴	نقشه ۴_۵_موقعیت محله هلال احمر
۱۱۵	نقشه ۵_۵_محله هلال احمر
۱۱۵	نقشه ۶_۵_ناحیه ۴
۱۱۶	نقشه ۷_۵_محله هلال احمر
۱۴۷	نقشه ۸_۵_منطقه ۱۱
۱۴۷	نقشه ۹_۵_نقشه موقعیت قرار گیری منطقه ۱۱ در استان تهران
۱۴۸	نقشه ۱۰_۵_منطقه ۱۱ وموقعیت قرار گیری سایت نسبت به کل منطقه
۱۴۹	نقشه ۱۱_۵_کاربریهای مهم منطقه ۱۱ در اطراف سایت
۱۵۰	نقشه ۱۲_۵_گره ها ومیادین ، مهم منطقه ۱۱ در اطراف سایت
۱۵۱	نقشه ۱۳_۵_خط آسمان ضلع شرق و غرب سایت
۱۵۲	نقشه ۱۴_۵_خط آسمان شمال و جنوب سایت
۱۵۳	نقشه ۱۵_۵_توپوگرافی سایت
۱۵۴	نقشه ۱۶_۵_فضاهای پر وخالی اطراف سایت
۱۵۶	نقشه ۱۷_۵_محدوده ی سایت

۱۵۷	نقشه ۱۸_۵_مساحت سایت
۱۵۸	نقشه ۱۹_۵_درجه چرخش سایت نسبت به شمال واقعی
۱۵۹	نقشه ۲۰_۵_جهت باد غالب
۱۶۰	نقشه ۲۱_۵_مسیرهای دسترسی
۱۶۱	نقشه ۲۲_۵_مسیرهای دسترسی پیاده
۱۶۴	نقشه ۲۳_۵_تناسب نور و زاویه

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه:

امروزه با گسترش شهرنشینی و افزایش کانون‌های جمعیتی، پیچیدگی‌های زیادی در روابط اجتماعی انسان‌ها پدید آمده است. شهرهای معاصر اگرچه عرصه تعاملات سازنده فرهنگی و اجتماعی بسیاری اند، لکن مشکلات عدیده و ناخواسته‌ای نیز به همراه آورده‌اند. افزایش جمعیت، سیر صعودی مهاجرت، تعارضات هنجاری، بیکاری، نارسایی‌های اقتصادی، و بسیاری عوامل دیگر اجتماعی می‌توانند زمینه‌های شکل‌گیری رفتارهای آنومیک را در جامعه پدید آورند. از طرف دیگر نقش دستگاه‌های قضایی و انتظامی نیز در زمینه بروز یا کاهش جرم قابل توجه است. اما تجربه نشان می‌دهد که علاوه بر ویژگی‌های اجتماعی و تعقیب کیفری مجرمین قطب سومی بنام بستر و محیط بی‌دفاع یا مستعد برای وقوع جرم نیز وجود دارد.

ادبیات مبسوطی وجود دارد که نشان می‌دهد محیط را می‌توان به گونه‌ای طراحی کرد که سبب کاهش جرم و افزایش امنیت و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی گردد. بنابراین با از بین بردن زمینه‌ها یا کاهش اثرات آن می‌توان از بروز جرایم پیشگیری نموده، یا حداقل از میزان آن در جامعه کاست. جرایم، در مکان رخ می‌دهند، از این رو این اندیشه به ذهن خطور می‌کند که اتخاذ تدابیر پیشگیری از جرم در خصوص مکان نیز، ضروری می‌باشد. اگر محیط به نحوی طراحی شود که بتواند باعث بهبود نظارت افراد شود، تعلق ساکنان را نسبت به قلمرو خود بالا می‌برد و موجب ایجاد تصویری مثبت از محل زندگی شده و فرصت‌های مجرمانه کاهش خواهند یافت و مجرمان از ارتکاب جرم باز خواهند ماند. بلحاظ مقیاس مواجهه با موضوع می‌توان لاقط به سه سطح زیر توجه کرد.

سطح کلان (macro): عوامل موثر در پیدایش آنومی در جامعه (جامعه فرا شهری)

سطح میانه (medium): عوامل موثر در پیدایش آنومی در هر شهر

سطح خرد (micro): عوامل موثر در پیدایش آنومی در مکان‌ها و موقعیت‌ها (فضاها)

این مقاله در خردترین مقیاس یعنی در مقیاس یک بنا موضوع را مورد توجه قرار داده است. از طرفی در میان طیف وسیع جرایم به اعتیاد می‌پردازد. این انتخاب را می‌توان به نگرانی ناشی از سرایت این پدیده شوم به بافت‌های فرسوده پس از بهسازی دانست. چرا که در حال حاضر یکی از معضلات بافت‌های فرسوده شهری که می‌توان در کنار سایر مشکلات اجتماعی از آنها ذکر کرد، اعتیاد به مواد مخدر و میزان بالای معتادان نسبت به سایر بافت‌های شهری می‌باشد.

بافت‌های فرسوده، بواسطه ریزدانی ساختمان‌ها و در کنار آن انواع فضاهای دنج و نفوذناپذیر و همچنین بسیاری از ساختمان‌های مخروبه یا رها شده (فضای گم شده) ۲، محل تجمع معتادان و مکان‌های نگهداری یا خرید و فروش مواد مخدر شده‌اند. در بازسازی بافت‌های فرسوده نیز بیش از همه تمرکز بر اصلاحات کالبدی از حیث ایمنی استحکام و بهداشت منطقه شده، لکن اگر طراحان توجهی به آسیب‌های اجتماعی و هم‌چنین از بین بردن فضاهای جرم‌زا نکنند بی‌تردید فرسودگی اجتماعی از منطقه رخت برنخواهد بست.

با توجه به نگرانی از انتشار مصرف مواد مخدر در بافت‌های اصلاح شده شهری و نظر به اینکه مجتمع‌های بزرگ مسکونی معمولاً جای بافت‌های ریز دانه را می‌گیرند این پژوهش به این مجتمع‌ها و بخصوص مشاعات درون آنها از منظر استعدادشان برای اینکه به تصرف اعمال مجرمانه درآیند توجه می‌کند. بنابراین پرسش‌های تحقیق را به قرار زیر می‌توان عنوان کرد:

عرصه‌های مشاع در مجتمع‌های مسکونی تا چه میزان در معرض خطر سوء استفاده معتادان هستند؟

کدام فضاهای مشاع در مجتمع‌های مسکونی بیشتر در معرض خطر سوء استفاده‌اند؟

چه توصیه‌هایی می‌توان ارائه داد تا از میزان آسیب‌پذیری مجتمع‌های مسکونی کاست؟

فرضیه پژوهش نیز این گونه بیان می‌شود: به نظر می‌رسد برخی فضاهای مشاع در مجتمع‌های مسکونی استعداد آنها دارند که به مکانی برای مصرف مواد مخدر بدل شوند.

۱-۱ بیان مسأله تحقیق:

زندگی در محیط اجتماعی یکی از نیازهای اصلی زیستی انسان است. مسکن (در سطح خرد) و فضاهای شهری (در سطح کلان) که بعد فیزیکی سکونت زندگی در محیط اجتماعی محسوب می‌گردد، به عنوان جایگاه اصلی خانواده برای بقای انسان و جامعه، از اهمیت بسزایی برخوردار است. زمانی که مجموعه‌ای مسکونی ساخته می‌شود در واقع یک کانون اجتماعی شکل می‌گیرد. این کانون اجتماعی برای حفظ

---

^۲ Lost space

ارزشهای خود به اصول منسجم و مشخصی نیاز دارد. فضای شهری به عنوان نیازی بشری و پدیده اجتماعی به سهم خود، دارای ارتباطات متقابل با رفتار و فرهنگ انسانی است. (رحمت ۱۳۸۸، ۲۳)

در بررسی مسأله محیط فیزیکی زندگی، علاوه بر بررسی ابعاد مربوط به ساخت و ساز، محاسبات فنی و بکارگیری مصالح مناسب و مقاوم در امر ساختمان سازی و شهرسازی، ابعاد رفتاری و اجتماعی این پدیده اجتماعی نیز مطرح می شود. (رحمت ۱۳۸۸، ۲۴)

قدرت معماری نباید در بیان هنجارها دست کم گرفته شود. حقوق در مقام شکل دادن به هنجارهای اجتماعی ابزار کاملی نیست و در بسیاری از موارد ناکارآمد است. حقوق برای موفقیت خود باید به مردم شناسانده شود. به عبارت دیگر مردم باید حقوق را بدانند و به آن پایبند گردند. اما برخلاف آن، معماری جزئی فراگیر از زندگی ما می باشد و میتواند به طور ناخود آگاه در زندگی مردم تأثیر بگذارد؛ بنابراین نیاز به معرفی و شناسانده شدن به مردم را ندارد. مهندسان معماری و شهرسازی میتوانند فضاهایی ایجاد کنند که مردم را به هم نزدیک یا از هم دور کنند. همچنین میتوانند احساس امنیت و راحتی را تقویت کرده، یا اینکه بر روان پریشی افراد اجتماع بیافزایند. تحقیقات روانشناختی، اثر طرح و نقشه را بر رفتارها و دیدگاه ها نشان میدهد. بنابراین میتوان محیط را یکی از عواملی دانست که نقش بسیار تعیین کننده ای در شکل گیری رفتار انسان دارد. (رحمت ۱۳۸۸، ۲۶)

امروزه افزایش میزان جرم و جنایت، معماران و شهر سازان را به فکر دستیابی به راه حل مناسبی در راستای پیشگیری از جرم انداخته است. مسلماً پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیط چیزی فراتر از استفاده از حصار و یا قفل زدن به در ب منازل است. امروزه نظریه فضاهای قابل دفاع نقش تعیین کننده ای در کاهش فرصت های جرم دارد. با توجه به فراگیر شدن اعتماد به عنوان یکی از معضلات و آسیب های مهم اجتماعی و گسترش قلمرو استفاده و خرید و فروش مواد مخدر از فضاهای شهری به محدوده ی فضاهای مسکونی، انجام پروژه های پژوهشی و شناخت مباحث فضاهای خود مدافع، همچنین وارد کردن آنها بر فرآیند طراحی معماری مسکن و ساختمان ها جهت تامین مسکن مناسب و امن برای قشرهای مختلف اجتماع، از اهداف اصلی این رساله می باشد.

۱-۲_ اهمیت موضوع تحقیق:

فضاهای بدون دفاع معلول اتفاقاتی است که در شهر رخ داده است. زیرا بعلت بزرگ شدن شهر و کم رنگ شدن و عدم کنترل مناسب فیزیکی و اجتماعی بر آن، فضاهایی بوجود می آیند که فعالیتهای غیرمجاز و